

עיונים לשבת פרשת תולדות עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

שמחה ורוח הקודש

הרב שאולי גרינפלד

ההנאה מהאכילה, תביא את יצחק לידי שמחת הנפש, ומתוך השמחה תחול על יצחק רוח הקודש, וממילא הברכה שיתן לעשו, תהיה מתוך רוח הקודש. לראיה לדבריו, מביא רבינו בחיי את הגמרא במסכת שבת⁴. הגמרא מאמתת בין שני פסוקים בספר קהלת, שנראים כסותרים זה את זה.

בכדי להבין את דברי הגמרא, יש להקדים את הסיפור המובא בספר מלכים ב'⁵ על יהורם בן אחאב מלך ישראל, ויהושפט מלך יהודה, ומלך אדום, אשר יצאו למלחמה נגד מלך מואב. שלושת המלכים נתקעו בלי מים, והמצב היה נראה מדאיג מאד. המלך יהושפט ביקש שיביאו לפניהם נביא, והביאו בפניהם את אלישע, תלמידו של אליהו הנביא. המפגש בין הנביא למלך ישראל שהיה עובד עבודה זרה, גרם לנביא לתרעומת. ועל כן, בכדי שיוכל להינבא שהקדוש ברוך הוא ישלח להם מים, ביקש הנביא לשמוע ניגון, שיחזיר אותו למצב של שמחה:

"ועתה קחו לי מנגן, והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'⁶".

האזנה לניגון, החזירה לנביא את שמחת נפשו, ומתוך כך התנבא על המים שיבואו אל שלושת המלכים, ועל ניצחונם את מלך מואב.

וכך נאמר בגמרא:

"ושבחתי אני את השמחה'⁷ - שמחה של מצוה, ולשמחה מה זה עשה'⁸ - זו שמחה שאינה של מצוה. ללמדך שאין **שכינה שורה** לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שיחה ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך **דבר שמחה של מצוה**, שנאמר: 'ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן

בפרשתנו אנו לומדים, על כוונת יצחק לברך את עשו. וכך מספרת התורה:

"ויהי כי זקן יצחק, ותכהין עיניו מראות, ויקרא את עשו בנו הגדול ויאמר אליו בני, ויאמר הנני. ויאמר הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי. ועתה שא נא כליך תליך וקשתך וצא השדה וצודה לי ציד. ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי ואוכלה, בעבור תברכך נפשי בטרם אמות".

ליצחק אבינו חשוב לאכול מטעמים לפני שהוא מברך את עשו. מה עניינה של אכילה זו? כתב רבינו אברהם בן הרמב"ם² על שם סבו, רבי מיימון הדיין:

"קִשְׁר הַבְּרָכָה בַּמִּטְעָמִים {יש} לי בו טעם... שנתכוין {יצחק} לתקן את נפשו הכבודה **ולשמח אותה** ולתקן את מזגו במאכל ערב ונעים, ושיהיה זה על ידי עשו, כדי שתהיה הברכה **יותר ראויה לו**".

נראה בדבריו, שישנם שתי כוונות בבקשתו של יצחק מעשיו: א. יצחק רוצה שהברכה תהיה מתוך שמחת הנפש. ב. יצחק רוצה שעשו יהיה הסיבה לשמחה, כדי לחבר בינו לבין הברכה.

אמנם, עדיין נותר לנו להבין, מדוע כל כך חשוב שהברכה תבוא מתוך שמחת הנפש? עונה על כך רבינו בחיי³:

"אין כוונת יצחק בשאלת המטעמים בתענוג הגוף וחוש הטעם, אלא כדי שתהיה נפשו שמחה ומתענגת, כי בהתחזק כחות הגוף יתעוררו כחות הנפש, **ומתוך שמחת הנפש תחול עליו רוח הקודש**".

1 בראשית כ"ז, א - ד.

2 בפירושו כאן.

3 בפירושו כאן.

4 ל.

5 פרק ג.

6 פסוק ט"ו.

7 קהלת ח, ט"ו.

8 שם ב, ב.

ותהי עליו יד ה'".

וכך כתב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה⁹:

"כל הנביאים אין מתנבאין בכל עת שירצו, אלא מכוונים דעתם **ויושבים שמחים וטובי לב** ומתבודדים, שאין הנבואה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות אלא מתוך שמחה, לפיכך בני {תלמידי} הנביאים **לפניהם נבל ותוף וחליל וכנור** והם מבקשים הנבואה".

ויש להעיר, שדברי הגמרא שהבאנו, טעונים הסבר: הגמרא קבעה, שכדי לזכות לרוח הקודש, צריך להתמלא בשמחה **של מצווה**, ואילו הראיה שהובאה לכך מהסיפור על הנביא אלישע נראית כראיה לסתור – שהרי השכינה שרתה אל אלישע סתם בגלל איזה מנגן, ולא בגלל שמחה של מצווה! ובאמת גם בדברי הרמב"ם שהבאנו, מבואר שהנביאים נעזרים ב'נבל ותוף וחליל', ולא מוזכר בכלל שיש קשר בין כלי הנגינה לבין מצווה.

ומצאתי על כך התייחסות בדבריו של הרב אלישע וישליצקי, שנדפסו בכתב-העת של היש"ל¹⁰ צ' דגל ירושלים' חוברת ט'¹⁰:

"בוודאי שיש במהות של המושג הזה של שמחה של מצווה איזה שהיא קבלת כח חדש, וממילא מחשבה ופתיחות איך להתכוון לקלוט אותו - זה שמחה של מצווה, אותה קהלת משבח. ומנגד שמחה לא של מצווה, מתוך עצלות. אם הגמרא הייתה רוצה לשלול חולשות, הייתה אומרת: 'אין השכינה שורה מתוך עייפות'. אבל יש הבדל בין עצלות לעייפות: עייפות זה מצב שהוא יכול להיות קיים במגבלה של הגוף, כשהנשמה צריכה שהגוף ירגע. אבל עצלות זו מסקנה שאני לא יכול לקבל כח, ולכן אני חסום, ואז כוחות לא מגיעים מלמעלה".

הרב אלישע הסביר, ששמחה של מצווה, היינו שמחה שפותחת את האדם, שנותנת בו רצון להעשיר את מחשבתו בתכנים חדשים. אלישע הנביא, רוצה מנגן, כדי אפשר לעצמו להיות מוכן לקבלת נבואה. זו שמחה של מצווה – שמחה שמביאה אותך למצב של מצווה. בהיפך מזה, אומרת הגמרא שרוח הקודש אינה שורה מתוך עצלות. עצלות היא ההיפך משמחה של מצווה,

במקום שהאדם יכין את עצמו להיפתח ולקבל, האדם סוגר את עצמו, מאחר שייאש את עצמו, שהוא אינו יכול לקבל.

ונראה שהמקור להבנה זו, הוא בדברי מרן הראי"ה קוק זצ"ל, בספרו עין אי"ה שבת חלק א'¹¹:

"רק בהיות הנפש מוכנת מצדה אל **השלמות הציורית** [ברעיון, בהבנה] בשמחה על ידי הסתכלותה החודרת בהוד הא-להי הזורח בכלל המציאות, שעל ידו היא מקבלת את פני קונה באהבה ויראת רוממות. ואל **השלמות המעשית**, שאותה השמחה שהיא מוצאת בנפשה - היא מחברתה דוקא אל המעשים המביאים את הטוב המוחלט לעצמה ולכלל המצוי, היא השמחה של מצווה - רק אז היא מוכנת להשראת השכינה".

מרן הרב מבאר, שכדי שרוח הקודש תשרה על הנפש, צריכה הנפש להיות מוכנה לכך גם מבחינה רעיונית - על ידי שמחה מהתבוננות בכבוד ה' המופיע בעולם, וגם מבחינה מעשית - שהשמחה הזו מביאה לעשיית מעשים שמוציאים את הטוב אל הפועל. והיינו כנ"ל בהסברו של הרב אלישע וישליצקי: שמחה של מצווה – שמחה המביאה לידי מצווה.

ובכך מתבאר המעשה בנביא אלישע:

"הניגון המעשי [מעשה הניגון], הפועל בכלים מעשיים [כלי נגינה], כשנערך לתכלית נשגבה [כשנעשה למטרה חשובה, כמו הכנת הנביא לקבלת נבואה], הוא אות חי על התחברות **כח הציור הפנימי** המושג מחדות ה' אל **הכח המעשי** הנוטה גם כן לדרכי ה' להרבות חיים וחסד בעולם [הנבואה על ביאת המים], 'והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' ', לעשות בשמחה ובטוב לב המשכת הטוב והחסד בפועל [הגעת המים] שהיו אז נצרכים לה [המלכים] על ידי המצב [של חוסר המים לפני המלחמה במואב], להמשיך גם כן חסד עליון וטובו על יד נביאו ההולך בדרכיו אשר נפשו דבקה בצור מעוזו".

הניגון של המנגן, הביא להתעוררות של שמחה אצל הנביא אלישע, במטרה של מצווה – להביא את הנביא לידי יכולת להתנבא, שהיתה כשלעצמה למטרה של מצווה – להביא את התשועה למלכי יהודה וישראל, שנזקקו למים ולניצחונם על מלך מואב.